

80 JAAR OORLOG (1568 – 1648) en de gevolgen voor Stevensweert

In 2018 was het 450 jaar geleden dat de 80-jarige oorlog uitbrak. Dit had voor Stevensweert grote gevolgen. Vanwege de strategische ligging tussen de oude Maas en de nieuwe Maas en halverwege Venlo en Maastricht werd in de *Weerd van St. Stephanus* in 1633 door de Spanjaarden een vesting aangelegd. Het doel hiervan was dat men de Maas kon afpalen en zodoende de scheepvaart op de Maas kon controleren. Troepenvervoer en het vervoer van oorlogsmaterieel kon onmogelijk worden gemaakt. Hieronder wordt in het kort weergegeven waar het om ging. De tekst is genomen uit de tv serie: “80 jaar oorlog” die van 28 september tot 9 november 2018 werd uitgezonden. Ten behoeve van dit artikel aangevuld met gegevens over Stevensweert.

Voorspel

In 1568 worden de graven Egmont en Van Horne op de markt in Brussel onthoofd, vanwege majesteitsschennis van de Spaanse koning. Het is het voorlopige slotstuk van de hoogoplopende spanningen tussen de edelen in de Nederlanden en vorst Philips II van Spanje. En het begin van een oorlog die tachtig jaar zou gaan duren. De strijd gaat om macht en vrijheid van geloof.

Terreur

Willem van Oranje vlucht naar Duitsland. Daar organiseert hij troepen die de strijd aangaan met de vorst in de Nederlanden, Philips II. In april 1568 begon met de slag bij Dalheim vlak over de grens bij Roermond de Tachtigjarige oorlog. Een maand later behaalt hij een klein succesje in de slag bij Heiligerlee. Dat levert voorlopig niet veel op. Kansrijker zijn de Watergeuzen die, o.a. vanuit het Duitse Emden, de kusten onveilig maken. Ze plunderen schepen, terroriseren burgers en weten uiteindelijk in 1572 vaste grond onder de voeten te krijgen in Den Briel⁽¹⁾.

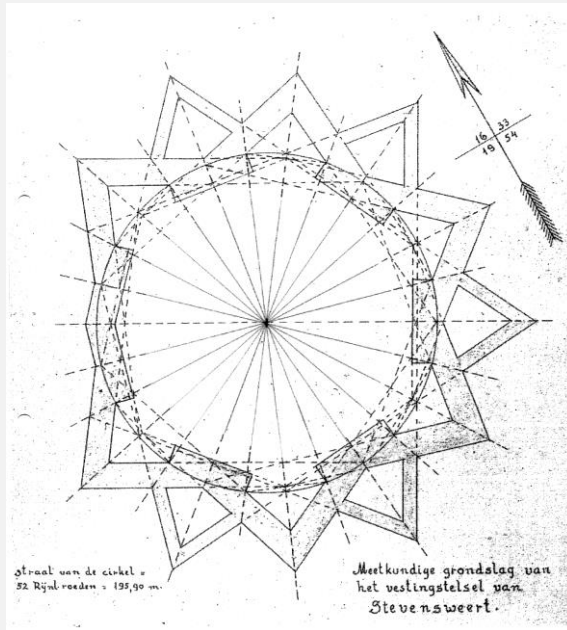
Burgeroorlog

Het Spaanse leger neemt wraak als steden en dorpen overlopen naar Oranje. Na Mechelen en Zutphen is in 1572 Naarden aan de beurt: een groot deel van de bevolking wordt afgeslacht. Willem van Oranje bleek geen groot militair strateeg te zijn en was verantwoordelijk voor afschuwelijke moordpartijen. Behalve de martelaren van Gorcum zijn er ook soortgelijke afslachtingen van geestelijken geweest in Roermond. Hij veroverde in 1572 de stad Roermond op de Spanjaarden. Zijn soldaten, die al lang geen soldij hadden gehad, gingen vervolgens te keer in kloosters waar ze kostbaarheden hoopten te vinden; de afschuwelijke moord op 12 Roermondse kartuizers in 1572 was hier een gevolg van. De strijd verhardt, ook tussen burgers in de Nederlanden onderling. Sommigen kiezen de kant van het wettig gezag, de Spaanse koning, terwijl anderen zich aansluiten bij de opstand. In Haarlem leveren de Oranjegezinden maandenlang een dapper gevecht om hun stad uit handen van de Spanjaarden te houden. Maar honger dwingt ze uiteindelijk op de knieën. Pas bij Alkmaar 'begint de victorie'; daar moet het Spaanse leger afdruppen.

Geloof

Katholiek of protestant, dat is de kwestie tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Hoewel Willem van Oranje het idee heeft dat hij beide partijen kan verenigen. En dat lijkt even te lukken met een verdrag, waarbij de verschillende gelovigen de handen ineen slaan om samen tegen de Spaanse vorst op te trekken. Het credo is: tolerantie. Maar lang duurt die verbroedering niet. In Gent grijpen fanatieke protestanten de macht, waarbij de katholieken het moeten ontgelden. Amsterdam, dat relatief lang rooms-katholiek blijft, zwicht in 1578 voor de protestanten. En

De inname van Den Bosch werd de grootste nederlaag van Hendrik. Ondertussen is de bevolking het treurige slachtoffer van het wederzijdse machtsvertoon. Steden en dorpen worden door beide partijen geplunderd en in brand gestoken. Door de langdurige oorlog raakt een deel van de Nederlanden volledig uitgeput. Hendrik zal zich uiteindelijk aansluiten bij Frederik Hendrik. Frederik Hendrik begint vanuit Nijmegen zijn veldtocht langs de Maas met

de bedoeling het gebied langs de Maas met o.a. Venlo, Roermond en Maastricht te bevrijden van de Spanjaarden. Maastricht valt in 1632. De inname van Maastricht door het Staatse leger heeft tot direct gevolg: het ontstaan van Stevensweert als vesting. Begonnen in 1633 hebben de Spanjaarden een aantal jaren ongestoord hun werk kunnen voltooien. Zij baseerden hun stratenplan op een meetkundig grondplan. Twee op elkaar geplaatste hoofdassen verdelen het stadje in vier kwartieren. Elk kwartier is verdeeld in drie wigvormige huizenblokken. Meetkundig gezien ging men uit van een cirkel door de uiterste breedtepunten van de bastions⁽⁶⁾. Door deze cirkel te verdelen in 26 gelijke delen, ontstaan de snijpunten waarmee de onderdelen van de verdedigingswerken konden worden uitgezet.

Via een aantal radialen werden vervolgens der straten geprojecteerd die, op één na allemaal uitkomen in het meetkundig middelpunt van de vesting, de Hoofdwacht. Van hieruit lopen de straten naar de hoofdwal, met in het verlengde een bastion of een ravelijn⁽⁷⁾.

Vanwege dit eeuwenoude stratenpatroon is de vesting Stevensweert uniek in Nederland.

Hoofdwacht rond 1740

Vrede

Zolang Holland voor de oorlog wil betalen, kan Frederik Hendrik met zijn strijd voortgaan. De oorlog wordt zelfs uitgebreid met een internationale tak die handelsbelangen en militaire strijd listig combineert: de West-Indische Compagnie⁽⁸⁾. Met name de veroveringen in Brazilië spreken tot de verbeelding van de Hollandse burgers die de ontwikkelingen daar op de voet volgen. Maar er komen scheuren in het fundament als de WIC minder succesvol blijkt dan gehoopt. En ook de grote wens van Frederik Hendrik om Antwerpen te veroveren kan niet op bijval rekenen. Amsterdamse kooplieden zien in Antwerpen een concurrent en houden

die stad liever buiten de deur. Een bondgenootschap met Frankrijk kan de droom van Frederik Hendrik, de verovering van Antwerpen, ook niet inlossen. De tijd is eindelijk rijp voor vrede. Een delegatie naar Münster moet de onderhandelingen gaan voeren. Daar is Frederik Hendrik niet bij, hij blaast in maart 1647 zijn laatste adem uit. De Vrede van Münster was een verdrag dat op 15 mei 1648 in [Münster](#) gesloten werd tussen [Spanje](#) en de [Republiek der Verenigde Provinciën](#), waarmee aan de [Tachtigjarige Oorlog](#) tussen Spanje en de opstandelingen in de [Republiek](#) een einde kwam en de Republiek als [soevereine](#) staat erkend werd. Het zijn de burgers, de kooplieden uit Holland, die bij de vrede in 1648 als winnaars uit de bus komen.

Hiernaast de pagina van het vredesverdrag van Münster met daarop de ondertekeningen en persoonlijke zegels van de onderhandelaars. Het origineel bevindt zich in het [Nationaal Archief](#) te [Den Haag](#) en beslaat in totaal zo'n veertig pagina's.

Tot slot

Voor Stevensweert betekent de vrede niet dat het Spaanse garnizoen wegtrok. Deze situatie zou duren tot 1702 toen tengevolge van de Spaanse Successieoorlog (strijd om de Spaanse troon) het Spaanse garnizoen in Stevensweert in aantal en kracht afnam. De Staten Generaal ⁽⁹⁾ in Den Haag zag nu kans om de vesting Stevensweert in te nemen en bij de republiek te voegen. Deze slag om Stevensweert speelde zich af op 1 en 2 oktober 1702.

Hans Richter

Voetnoot:

⁽¹⁾ Op 1 april wordt daar nog altijd grootscheeps feest gevierd. Maar ook de monniken, die in datzelfde Den Briel door de Geuzen zijn opgehangen, worden nog jaarlijks als martelaren herdacht.

⁽²⁾ Frederik Hendrik, prins van Oranje en graaf van Nassau, was stadhouder, kapitein-generaal en admiraal-generaal van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Vanwege zijn succesvolle belegeringen kreeg hij de bijnaam 'stedendwinger'.
Geboren: 29 januari 1584 te Delft en overleden: 14 maart 1647 te Den Haag
Echtgenote: Amalia van Solms (geh. 1625). Begraafplaats: Nieuwe Kerk, Delft

⁽³⁾ Hendrik van den Bergh, heer van Stevensweert en markgraaf van Bergen op Zoom, was een Nederlands militair in Spaanse dienst tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Hij was stadhouder van Spaans Opper-Gelre voor de koning van Spanje, maar koos later tijdens die functie de kant van de Staten-Generaal.

Geboren: 1573 te Bremen (Duitsland) en overleden: 22 mei 1638 te Zutphen
Ouders: Willem IV van den Bergh, Maria van Nassau

Grootouders: Juliana van Stolberg, Willem I van Nassau-Dillenburg

(4) VOC (Verenigde Oostindische Compagnie: 1602-1800) dreef zeehandel met Azië in o.a. specerijen (peper, kruidnagel, noedmuskaat, kaneel, porselein, koper, zilver, goud, thee, koffie, suiker, katoen, opium en slaven en nog veel meer. Ging o.a. door corruptie en mismanagement ten onder.

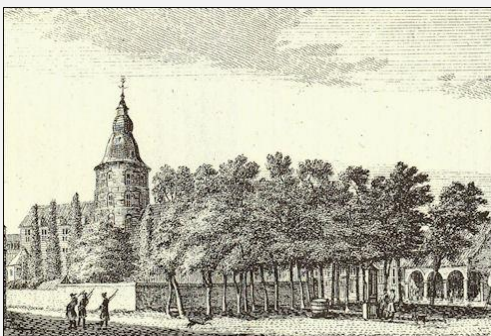
(5) De slag bij Groenlo wordt tegenwoordig om de twee jaar met talloze vrijwilligers, paarden en kanonnen nagespeeld en een z.g.n. re-enactment. In 2016 werd een re-enactment in Stevensweert uitgevoerd en werd op de vestingwerken de Slag om Stevensweert in 1702 nagespeeld.

(6) Punt in de aarden wal.

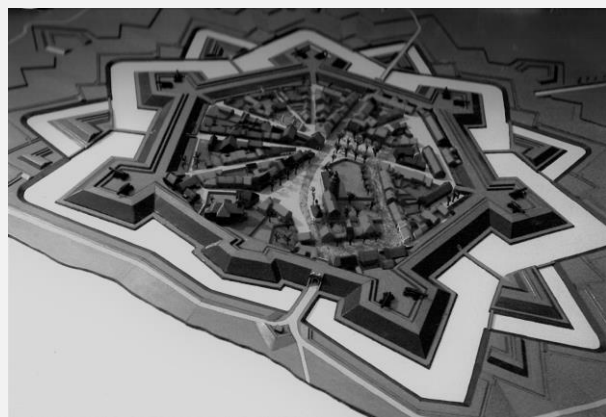
(7) Een verdedigingseilandje in de gracht.

(8) de West Indische Compagnie (WIC) dreef in de 17de en 18de eeuw handel in het bijzonder op West-Afrika, de Caraïben en Noord- en Zuid-Amerika o.a. suiker en slaven.

(9) De Staten Generaal zetelde in Den Haag en bestond uit vertegenwoordigers van de 7 soevereine gewesten: Groningen, Friesland, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Holland en Zeeland. Al die gewesten hebben één stem ongeacht hun omvang. Maar Holland met Amsterdam was de belangrijkste. Er wordt wel gezegd dat Amsterdam de bank van de oorlog was. De kooplieden waren credietwaardig.

Gravure van Hendrik Spilman ca. 1750 naar een tekening van Jan de Beijer. Prent afkomstig uit "Het verheerlykt Nederland". Deze prent toont 't Gouvernement en de Hoofdwagt te Stevenswaard in 1740. Meestal afgebeeld samen met de prent De vesting Stevenswaard aan de Maas.

Maquette H. Rutten – Streekmuseum Stevensweert / Ohé en Laak.